

Upravljanje zbirkom fotografija: studija slučaja *ARKzin* foto arhiva

ŽIVANA HEĐBELI, DOC. DR. SC.

znanstveni suradnik, viši arhivist, Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 29, 10000 Zagreb
e-mail: ravnateljica@daz.hr

NIKOLA MOKROVIĆ, MR.

Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću, Selska 112c, 10000 Zagreb, Hrvatska
e-mail: nikola.mokrovic@documenta.hr

Managing a Photograph Collection: *ARKzin* photo archive Case Study

ABSTRACT

Paper deals with whole process of organization of photo documentation produced by magazine *ARKzin*. *ARKzin* was published from 1991 to 1998 and first existed within the Antiwar Campaign Croatia, a network of peace, antiwar, and human rights groups, and later became independent subject. Collection of photographs consists of around 1500 items, taken from different authors, with some of them later becoming well-known photographers, and covers many subjects: protests, war atrocities, portraits of people interviewed for *ARKzin*, various social events, and graphics. The collection itself is valuable overview of social and political situation in Croatia in the nineties. The collection was transferred from *ARKzin* as creator to *Documenta* in 2011, with the aim of identification of items, organization and digitization, and publishing on virtual archive on the Internet. The paper is presenting the challenges of collection management in both physical and virtual environment, with emphasis on physical organization of the collection.

Key words: photo collection, digitization, community archives, digital repositories

Gestire una collezione di fotografie: il caso *ARKzin* photo archive

SINTESI

L'articolo si occupa di tutto il processo di organizzazione della documentazione fotografica prodotta dalla rivista *ARKzin*. *ARKzin* che è stata pubblicata dal 1991 al 1998 e che è esistita in primo luogo all'interno della campagna contro la guerra della Croazia, una rete di pace e di gruppi per i diritti umani. La raccolta di fotografie si compone di circa 1500 articoli di autori diversi, alcuni di loro poi diventati fotografi ben noti, e copre molti argomenti: proteste, atrocità di guerra, ritratti di persone intervistate per *ARKzin*, grafica, vari eventi sociali. La raccolta stessa costituisce una preziosa panoramica della situazione sociale e politica in Croazia negli anni novanta. La collezione fu trasferita da *ARKzin* come creatore a *Documenta* nel 2011, con l'obiettivo di identificare i documenti, l'organizzazione, la digitalizzazione e la pubblicazione in un archivio virtuale su Internet. L'articolo presenta le sfide della gestione della raccolta in ambiente sia fisico che virtuale, con un' enfasi sulla digitalizzazione di fotografie.

Parole chiave: collezione fotografica, digitalizzazione, definizione dei diritti, depositi digitali

Upravljanje zbirko fotografij: primer *Arkzinovega* foto arhiva

IZVLEČEK

Članek obravnava celoten proces organizacije fotodokumentacije, ki je nastala pri reviji *ARKzin*. *ARKzin* je izhajal od leta 1991. Do leta 1998 je izhajal kot del Protivojne kampanje Hrvaške, ki jo je sestavljala mreža mirovnih in protivojnih skupin ter skupin za človekove pravice, kasneje pa je postal samostojni subjekt. Zbirka fotografij je sestavljen iz okoli 1500 posameznih fotografij različnih avtorjev, izmed katerih so nekateri kasneje postali znani fotografi. Fotografije se nanašajo na številne teme: proteste, vojne grozote, portrete intervjuvanih oseb, različne družabne dogodke, kot tudi na grafiko. Zbirka predstavlja dragocen pregled socialnih in političnih razmer na Hrvaškem v devetdesetih letih. Zbirka je bila prevzeta od *Arkzina* in prenesena v *Documenta* leta 2011, z namenom identifikacije fotografij, organizacije in digitalizacije, ter objave v virtualnem repozitoriju na

internetu. V prispevku so predstavljeni izzivi pri urejanju in popisovanju zbirke, tako v fizičnem kot v virtualnem okolju, s poudarkom na fizično ureditev gradiva.

Ključne besede: zbirka fotografij, digitalizacija, družbeni arhivi, digitalni repozitoriji

Upravljanje zbirkom fotografija: studija slučaja *ARKzin foto arhiva*

APSTRAKT

Članak prikazuje cjelokupni proces organizacije zbirke fotografija koja je proizvedena u sklopu i za potrebe časopisa *ARKzin*. *ARKzin* je izlazio od 1991. Do 1998. godine, prvo kao dio Antiratne kampanje, mreže mirovnih, antiratnih i ljudskopravaških grupa, a kasnije je postao nezavisan subjekt. Zbirka fotografija sadrži oko 1500 komada koje su napravili različiti autori, od kojih su neki postali poznati fotografi, te pokriva različite teme: proteste, ratne zločine, portrete intervjuiranih osoba, različite društvene događaje, kao i grafike. Sama zbirka vrijedan je presjek društvene i političke situacije u Hrvatskoj 90-ih godina. Zbirka je prenesena od stvaratelja u Documentu 2011. godine, sa ciljem identifikacije, organizacije i digitalizacije, te objavljivanja na virtualnom repozitoriju na Internetu. U članku se predstavljaju izazovi upravlja zbirkom u fizičkom kao i u virtualnom okruženju, sa naglaskom na fizičku organizaciju gradiva.

Ključne riječi: zbirka fotografija, digitalizacija, društveni arhivi, digitalni repozitoriji

1 Uvod

U proteklih je par godina napisano više tekstova na temu arhiviranja gradiva organizacija civilnog društva (vidi Heđbeli, 2007, str. 223-232, Heđbeli, 2009, str. 269-277, Lučić, 2004, str. 53-67)¹. Iako je kvaliteta poznavanja ove problematike svakog od zainteresiranih aktera odnosno dionika sukladna njegovoj profesionalnoj ulozi (aktivisti, stvaratelji, arhiv, zakonodavac, ministarstvo), još uvijek na praktičnoj razini ne dolazi do stvaranja sinergijskog efekta u poimanju tog problema koji bi omogućilo stvaranje dugotrajnih, postojećih, održivih, te javnosti vidljivih projekata i rješenja. Iako bi pri sagledavanju ove problematike bilo logično pretpostaviti ravnopravnost učesća aktera u takvom komunikacijskom i artikulacijskom procesu, *teret dokazivanja* ipak je prije svega rezerviran za one koje žele da njihovo pravo (u ovom slučaju: pravo za društvenim prepoznavanjem gradiva / vrijednosti i adekvatnom potporom) bude prepoznato. Unutar arhivskog zakonodavstva ta je problematika u načelu riješena (u institucionalnom smislu, *community arhiv* jest privatni specijalni arhiv), a kao *differentia specifica* javlja se specifična društvena namjena i legitimacija. Nadalje, na državu, javne i upravne institucije povijesno orijentiran klasični model arhivističke znanosti nalazi se u stalnom preispitivanju - jedan od dosega informacijskog društva jest brisanje i niveliranje svih granica sa stajališta komunikativne racionalnosti, stvaranja i razmjene informacija. Različiti društveni akteri javljaju se u toj situaciji kao komunikativniji i produktivniji od tipičnih institucija. Između ostalog ta asimetrija vezana je i za problem različitih funkcija - institucije državne uprave, javne institucije, nemaju posebnog razloga za legitimacijom više nego što to zahtijeva njihovo temeljno legalno uporište, koje proizlazi iz javne, političke vlasti; dočim su društveni akteri po svojem bitnom određenju partikularni, te legitimnost svog postojanja dobivaju kroz dokazivanje vrijednosti vlastite društvene misije. Moglo bi se argumentirati, na stranu ostalih problema, da je vidljivost (a tim u određenom smislu i sama vrijednost) određene institucije (i što je za arhiviste bitno, odnosa njezinih funkcija i gradiva koje stvara) sukladna njezinoj poziciji u društvenoj hijerarhiji - međutim, ako kao mjerodavno uzmemo temeljeno razlikovanje između građanskog (društva) i (političke) države onda sam pojam hijerarhije vrijednosti više nije relevantan u toj mjeri. Međutim, može se konkretnije argumentirati u smjeru da položaj stvaratelja gradiva u određenom društvu jest između ostalog i rezultat nekih političkih i nepolitičkih faktora, izražen kao pitanje, primjerice "Koliko država potiče razvoj snažnog civilnog društva, i sa kojim interesom?", ili "Kakva je tradicija razvijenog građanskog društva, odnosno civilnog društva?", ili: "Kakva je politička kultura te političke zajednice?" Na znanstvenoj razini, moglo bi se reći da je koncept *totalnog arhiva* (prim: Kušen, 2011), a kasnije i *community arhiva* legitimirao društvenu/socijalnu narav arhiva, odnosno da je čovjekov život prestao biti skup predvidljive sheme *administrativnih metapodataka građana i državljanina*. Cijeli jedan broj časopisa Comma posvećen je odnosu arhiva i zajednica i identiteta, i kao dominantan stav javlja se činjenica da je arhiv uvijek više privilegirao javno gradivo nego privatno,

1. Širi pregled literature naveden je na kraju teksta.

odnosno da je uvijek selektivan (Røsjø, 2013). U strateškom-implementacijskom planu Međunarodnog vijeća za arhive za razdoblje 2014.-2018. (2014), kao jedan o strateških ciljeva u reorganiziranju arhiva stoji: "Naglašavanje centralnog mjesta arhiva u nasljeđu zajednica, u uskoj suradnji sa drugim profesijama i institucijama koje rade na dokumentiranom nasljeđu". U suvremenom okruženju hiperprodukcije informacija, uvijek se iznova postavlja pitanje koja je granica arhiva? Njegova je pozicija paradoksalna - sa jedne strane njegova sposobnost ovladavanja informacijama sve više opada, a sa druge strane on kao koncept pokazuje tendenciju beskonačnog širenja².

Što se tiče znanstvene prerade aktivističkog djelovanja, često se govori o nezainteresiranosti akademske zajednice za život civilnog društva. Problem se može promatrati kroz prizmu distribucije društvene važnosti, gdje zanemarivanje govori o realnom društvenom pozicioniranju tih organizacija, gradiva koje stvaraju i tema kojima se bave. No, organizacije u tom smislu opet imaju dužnost nametanja svojih tema kao važnih, odgajanja znanstvene zajednice, a preduvjet da to mogu činiti, jest sređeno gradivo. Problem nevidljivosti, na praktično-izvedbenoj razini, kod organizacija civilnog društva proizlazi iz rascjepkanosti praksi u arhiviranju, nepostojanju svijesti o arhiviranju, cijeni arhiviranja kao posebne djelatnosti koja se često ne može projektno pravdati, institucionalne slabosti i drugih. U tom smislu od strane civilnog društva još postignuta kritička točka jedne stabilne prakse koja omogućuje da se njezino gradivo smatra relevantnim i ozbiljan izvorima za istraživanja. Međutim, trend arhiviranja kao posebne aktivnosti u civilnom društvu tek je zapravo u svojoj testnoj fazi.

Ovakvim poduzim uvodom željeli smo iznova naglasiti tipične probleme sa kojim se susreće arhivist koji radi u organizaciji civilnog društva pri obrađivanju gradiva koje je također nastalo u ovom okruženju, i koje, pri tome, zahtjeva značajne resurse obrađivanja na više razina. Osim toga problema, arhivist se nalazi pred izazovnom zadaćom da iz hrpe razbacanih, neorganiziranih dokumenata, oblikuje arhivski fond ili zbirku i tako stvori preduvjet da to gradivo bude primjereno vrednovano kroz proces prepoznavanja, korištenja u različitim medijima (znanstveni, istraživački, umjetnički...). No, sama odluka o pristupanju tom procesu već pretpostavlja određeno vrednovanje, odnosno da predmet njegova bavljenja ima vrijednost koja se tek ima razotkriti.

2 ARKzin i "foto arhiva"

Slučaj o kojem se radi jest zbirka fotografija koja je prikupljena u svrhu grafičkog opremanja časopisa ARKzin, koji je izlazio u različitim fazama od 1992. do 1998. godine: prva faza (1991. - 1992., format fanzina), druga faza (1993. - 1997., novinski format), treća faza (1997. - 1998., magazinski format). Trenutni opis časopisa kao dokumentacijske cjeline obavljen je 2013. godine, u sklopu obilježavanja dvadesete godišnjice izlaska časopisa (odnosno njegove druge faze) i nalazi se zajedno sa skeniranim primjercima časopisa, na stranici Monoskop, otvorenom digitalnom repozitoriju (Internet 1: <http://monoskop.org/Arkzin>). Periodizacija časopisa također se može napraviti na osnovi izdavača: u prvom je razdoblju izdavač bila Antiratna kampanja Hrvatske, a nakon toga ARKzin postoji kao samostalna pravna osoba. Zamišljen najprije kao glasilo Antiratne kampanje Hrvatske, časopis je vremenom evoluirao u neovisni subjekt koji pokriva teme od ljudskih prava, civilnog društva, kulture, politike, ekologije, medijske i društvene teorije. ARKzin je, uz Feral Tribune, bio jedan od rijetkih nezavisnih novina 90-godina u Hrvatskoj. Uz provokativnost tema, ovdje se radilo i o povezivanju sadržaja i forme, čime je nastao je upečatljiv i atraktivan list, koji je znao biti okarakteriziran kao nečitljiv. Međutim, u članku Perrin Drum "Eight Years that changed Magazine Design History" (2010) uvršten je u najvažnije svjetske magazine u razdoblju 1936.-2001. U knjizi *Dizajn i nezavisna kultura*, objašnjava se credo časopisa: "U Was ist Arkzin 13 [svojevrсни podlistak časopisa, op. a.] pod naslovom *Typo-grafia u Arkzinu* 74 argumentira se i eksperimentalni prijelom *Arkzina* kao pitanje uredničkog stava: 'Novine se ne čitaju linearno - u njih se uranja i pliva u strujama teksta, slova, rečenica, grafičkih elemenata, simbola (...) Uvođenje tipografske raznolikosti, različitih fontova, veličina pisma, podebljanih i *kurziviranih* i podcrtanih riječi, unosi bogatstvo govora, dijaloški efekt, višestrukost različitih glasova.' Tipografske interpretacije i stvaranje neočekivanih veza između različitih sadržaja, rad s informacijskim strukturama *timelineima* ukazuju na istraživački pristup strukturi i magazina kao cjeline i teksta, preispitujući sam čin čitanja. Dizajneri *Arkzina* smatrali su da su medij i sadržaj neraskidivo

2. O odnosu arhiva i korporacija, vidi: Baio A., Never trust a corporation to do a library job. As Google abandons its past, Internet archivists step in to save our collective memory., <https://medium.com/message/never-trust-a-corporation-to-do-a-librarys-job-f58db4673351>. Vidjeti i program konferencije "Javna knjižnica" kustoskog kolektiva WHW i Multimedijskog instituta: <http://www.mi2.hr/2015/05/javna-knjiznica/>.

povezani, a proširenja polja dizajna iz oblikovanja u intelektualnu, pa i političku poziciju njihov je bitan doprinos emancipaciji javnog intelektualnog djelovanja. (...) 'Alternativni' i opozicijski sadržaj tražio je i 'alternativni' dizajn. Radikalna dekonstruktivistička estetika *Arkzina* i snažno naglašena 'vizualnost' magazina utemeljeni su na istraživanju tipografije i taloženju grafičkih i sadržajnih slojeva, a originalni pristup koji su autori kontinuirano razvijali izviral je i iz iskustva, mainstream medija i popularne kulture i 'ezotrečnijih' izvora: od radova britanskog dizajnera Nevillea Brodyja koji je oblikovao ključne glazbeno-trendovske magazine 1980-ih *The Face* i *Arena*, preko inovativnog američkog dizajnera Davida Carsona, jednog od 'krivca' za 'nečitki' dizajn 1990-ih, do utjecajnog eksperimentalnog američkog časopisa za dizajn *Emigre*. Prijelom *Arkizna* se mijenjao, iskušavala su se nova rješenja pa je magazin bio u kontinuiranom procesu samo-reformiranja" (Mrduljaš i Vidović, 2010, str. 66). Grafički urednici *ARKzina* bili su Dejan Kršić, Dejan Dragosavac Ruta i Nedjeljko Špoljar. Također, *ARKzin* je bio prva periodička publikacija u Hrvatskoj koja je imala svoje elektronsko izdanje.

Jedan od bitnih elemenata koji su pridonijeli izgledu *ARKzina* jesu fotografije. One su se nalazile kod Dejana Kršića (glavnog urednika koji je na tom mjestu zamijenio dugogodišnju urednicu Vesnu Janković), i u sklopu obilježavanja dvadesete godišnjice Antiratne kampanje Hrvatske (ARKH, ARK) 2011. prenesene su u *Documentu* - Centar za suočavanje s prošlošću, kada je i započeo proces prikupljanja raštrkanog gradiva Antiratne kampanje. Kako je naglasak bio na slaganju gradiva koje čine uredski dokumenti organizacija koji su bili djelom Antiratne kampanje, rad na fotografijama započeo je kasnije. Nakon organizacije tog gradiva, te digitalizacije časopisa *ARKzin*, arhivskom obradom ove zbirke fotografija na određen se način zaokružuje rad antiratnih, civilnih inicijativa na post-jugoslavenskom prostoru. Na prvoj razini, informacije se dobivaju iz dokumenata organizacija kao primarnih izvora; na drugoj razini informacije se dobivaju iz časopisa koji te informacije prerađuje u obliku članka, vijesti, osvrti i komentara kao sekundarnog izvora, te u konačnici, informacije poprimaju dobivaju svoju slikovnu u vizualnu dimenziju iz ove zbirke.

Zbirka fotografija vizualni je presjek je deset godina društvenih, političkih, ekonomskih i kulturnih prilika u Hrvatskoj, ali i cijelog jugoslavenskog, odnosno post-jugoslavenskog područja. Ovdje su zabilježeni portreti osoba koje su u bilo kojem svojstvu bile spomenute u *Arkzinu*: domaći i strani političari, aktivisti za ljudska prava, profesori, intelektualci, umjetnici, zabilježeni su različiti društveni događaji poput obljetnica (Proslave dana ljudskih prava 10.12., 8. mart - Dan žena, 1. maj - Praznik rada), izbora (primjerice, lokalni izbori u Hrvatskoj 1995.), protesti (štrajk rudara na Kosovu 1989. godine, protesti oko ukidanja koncesije za Radio 101 1996. godine, sve do prve Kritične mase 1998. godine), nadalje, fotografije bendova, različitih glazbenika, koncerata, predstava, performansa, slike rata (Bosna i Hercegovina, Zapadna Slavonija, raketiranje Zagreba 1995.), klubovi (Attack! - Tvornica autonomne kulture, Jabuka, otvaranje prvog cyber-cafeja u Zagrebu), uredi Antiratne kampanje / *ARKzina* i drugih organizacija itd.

Iako se kao stvaratelj mogu navesti Antiratna kampanja, odnosno *ARKzin* kao samostalni pravni subjekt, utvrđivanje provenijencije fotografija vrlo je zahtjevan i kompleksan posao. U publikaciji *Izgledi ARKzina* (2013), objavljenoj povodom dvadesete godišnjice izlazenja časopisa, nema nikakvog posebnog navoda o *ARKzin*ovoj priči o fotografijama, i ta će se dimenzija rada tek morati rasvijetliti. Sam naziv zbirke, "*ARKzin* foto arhiva" ustalio u kolokvijalnoj upotrebi, te smo ga odlučili takvim i ostaviti.

Fotografije bi se po ključu autorstva mogle uvjetno podijeliti u dvije kategorije: "umjetničke/profesionalne" i "aktivističke". Kod prvih radi se autorima po čijoj je tehnici i kompoziciji vidljivo da se radi o profesionalnim fotografima. U ovim se slučajevima gotovo isključivo radi o crno/bijeloj tehnici fotografije. Među ovim je autorima također moguće napraviti određenu podjelu. Prvu skupinu čini starija generacija fotografa koji se profesionalno bavili fotografijom i prije devedesetih, i među njima se ističu: Velizar Vesović, Ratko Mavar, N. Koković; drugu skupinu čini mlađa generacija, aktivna početkom devedesetih, kao što su Miran Krčadinac, Barbara Biasin, Sandra Vitaljić, Ivana Vučić, Marija Milin i Nino Šolić, koji su danas priznati i poznati dizajneri, fotografi u multimedijalnim umjetnicima³. Drugu kategoriju čine autori koji nisu prvenstveno fotografi, već su iz naprosto bilježili različite

3. O ovim fotografima ne postoji puno dostupnih zapisa, tek ponešto crtica i vijesti: Velizar Vesović: "Iz zbirke hrvatske fotografije fotokluba Zagreb: Velizar Vesović. Trag iz »Poleta«", *Vijenac* 286, <http://www.matica.hr/vijenac/286/TRAG%20IZ%20C2%BBPOLETA%C2%AB/>, Ivana Vučić: <http://stari.dizajn.hr/#clan/ivana-vucic>, Miran Krčadinac: <http://www.akademija-art.hr/art/fotografija/25447-zajednicka-izlozba-fotografija-oca-i-sina-zeljko-i-miran->

situacije iz domene vlastitog aktivističkog rada. Ovdje se prije svega radi o fotografijama snimanim u boji, i one čine otprilike polovicu komada cjelokupne zbirke. Autorstvo je ovdje, ako se ne radi o potpisanim fotografijama, gotovo nemoguće utvrditi. Pri procesu identifikacije fotografija pomoću *ARKzina*, autorstvo ili provenijencija nekih fotografija utvrđeno je kao "ark-photo" ili "ARKzinov foto-dokumentacijski centar". Na poledini nekih starijih fotografija stoje štambilji novina Danas, Delo i Vjesnik.

Također, kao i slučaju fonda Antiratne kampanje, ovdje je nemoguće utvrditi jasne granice i konačni opseg zbirke, kao i što je snimano direktno za *ARKzin*, a što općenito spada pod ARK. Broj komada (pojedinih fotografija) još nije ustanovljen, ali se pretpostavlja da se radi o oko 1500 jedinica. Tako su iz praktičnog razloga sve fotografije koje su pronađene u gradivu Antiratne kampanje u procesu obrade pripojene ovoj zbirci. Primjerice, jedan od podfondova Antiratne kampanje Hrvatske jest Volonterski projekt Pakrac (1993.-1997.), koji su zajednički organizirali Antiratna kampanja i UN-ov ured u Beču, a provodjen je zajedno sa lokalnim vlastima u Pakracu - od početka na takozvanoj "hrvatskoj strani" (dio Pakraca pod vlašću Republike Hrvatske) a od 1994. godine i na "srpskoj strani" (dio Pakraca pod vlašću Republike Srpske Krajine), gdje nalazimo niz domaćih i stranih autora/fotografa, kao i podjelu na "umjetničke" fotografije, gdje se kao autor ističe Keith Holmes, kao i one "obične". Pošto je jedan dio tih fotografija objavljivan u *ARKzinu*, te iz tehničkih razloga skladištenja, sve fotografije pronađene u drugim cjelinama, prebačene su u ovu zbirku. Eventualno tematsko raspoređivanje po manjim stvarateljima (organizacijama i projektima) i pripadajućim cjelinama i podcjelinama, suočilo bi se sa problemom da bi se tek dio fotografija mogao povezati sa postojećim predmetima. Takva uvdojenost i rascjepkanost oslabila bi informacijsku vrijednost i zbirke i pojedinih komada.

3 Sređivanje gradiva

Zbirka je u *Documentu* došla u pet kutija, dvije velike i tri male. U dvije velike kutije radilo se o fotografijama već tematski predmetno složenim u papirnate kovertne različitih formata ili originalne košuljice iz studija za razvijanje fotografija; prva je većinom sadržavala različite događaje, a druga portrete. U ove dvije kutije bilo je i razasutih fotografija, a u ostale tri manje kutije uglavnom se radilo o razasutim fotografijama. Od fizičkog nositelja dokumenata, ovdje se nalaze negativni, pozitivni, pozitivni izvedeni/reproducirani na različitim oblicima i debljinama papira, grafike i novinski isječci koji su korišteni pri grafičkoj pripremi. Prvobitna podjela na općenite predmete i portrete je zadržana, i ona je okosnica zbirke. No, iz praktičnih razloga sređivanja ona je ipak podijeljena na manje cjeline tematske cjeline koje će se zadržati iz razloga što je identifikacijom fotografija broj općenitih predmeta ("događaja") narastao nekoliko puta. Te manje cjeline jesu: općenito, kazalište, glazba, ARKH/ARKzin, Radio 101, Dan oslobođenja Zagreba, Dan ljudskih prava, 8. mart, Bosna i Hercegovina, Zapadna Slavonija, te "autori". Na nominalnoj razini ta podjela može djelovati neujednačeno, ali ona oslikava odnos tema i broja fotografija. Primjerice, cjelina ARK/ARKzin sadrži uglavnom fotografije rada organizacija koje su bile djelom Antiratne kampanje i njezinih ureda u Zagrebu, te se dijeli na niz predmeta, a različite obljetnice jesu serije koje su predmetno složene po godinama. Cjelina "autori" služi za grupiranje fotografija čije je autorstvo nedvojbeno ustanovljeno, no radi se ili o neprepoznatim motivu, ili o pojedinačnim motivima/fotografijama koje nema svrhe cijepati na predmete koji sadrže jedan komad. U velikom broju slučajeva također nije moguće vezati pojedinu seriju negativa za određeni predmet, i ti su negativni posebno odijeljeni. Također, ručne grafike i pressclipping čine posebnu cjelinu. Nakon faze grubog sređivanja po cjelinama, svaki se pojedini predmet i komad provjeravaju više puta.

Identifikacija rasutih i neidentificiranih fotografija obavlja se na više načina. Prvi način je vizualno prepoznavanje. Motivi na fotografijama međusobno se uspoređuju i spajaju, i/ili povezuju sa postojećim predmetima. Usporedno sa tim, traže se bilo kakve bilješke na poledini: tema, autor, datum, komentar, numeracija koja bi označavala postojanje neke serije. U slučajevima gdje ove metode nisu moguće, fotografije se uspoređuju na temelju pomoćnih, tehničkih značajki: tip papira na kojem se razvijena fotografija, zapis o seriji razvijene fotografije. Fotografije koje nisu prepoznate na bilo kakvoj predmetnoj ili autorskoj osnovi, ostaju na razini ovakve serije fotografija (odnosno filma), dok se predmetno ne prepoznaju. Treća metoda jest pretraživanje skeniranih *ARKzina*, što čini otprilike 3000 strani-

ca teksta i različitog slikovnog materijala. Ta metoda je doista korisna, pošto je velik broj proizvedenih fotografija povezan sa temama koje su obrađene u *ARKzinu*, a koje su tamo i objavljene. Ovom metodom ujedno se dokumentira i kontekst koji se dokumentira kratkom bilješkom. Veliki broj tema i portreta prepoznat je na taj način. Četvrta metoda uključuje prepoznavanje zajedno sa originalnim akterima tih događaja, aktivistima, novinarima, urednicima, stručnjacima za pojedinu temu, te naposljetku, samim autorima fotografija. Ovdje se već radi o dubinskom prepoznavanju fotografija, dakle ne samo o identifikaciji autora, predmeta i drugim metapodacima, već i o detaljima samog sadržaja, kao što su primjerice lica na fotografiji i kontekst.

Fizičko stanje fotografija je zadovoljavajuće, tek je neznatan broj fotografija izložen kemijskom procesu pri kojem su boje erodirale. Također, neke su fotografije uslijed kemijskih procesa pronađene slijepjene, ili međusobno prednja strana, ili prednja strana i pozadina. Tome je pridonijela i činjenica da je veliki broj naročito razasutih fotografija bilo položen horizontalno, što je drastično povećavalo pritisak na njih. Drugi razlog je što se na poleđinama nekih fotografija nalaze tragovi ljepljiva odnosno selotejpa, što se koristilo pri grafičkoj pripremi u izdavanju časopisa. Odvajanje takvih fotografija, ako ne obavlja vrlo pažljivo, ostavlja oštećenja. Neke su fotografije na rubovima probušene, što se radilo u slučajevima postavljanja izložbi.

Obilježavanje predmeta sadrži sljedeće elemente: predmet (naziv), autor, datum, lokacija, veličina fotografije, tehnika snimanja (c/b, color), predmetnica (uglavnom za osobe koje se nalaze na fotografijama), veza sa drugim predmetima, te predmetnica koja upućuje na objavu u *ARKzinu* (broj i stranica). Ti podaci ispisuju se na kuvertu kao tehničku jedincu koja sadrži predmet. Također, signatura svakog komada se ispisuje na poleđini fotografije. Fotografije se zamataju u bezkiselinski nepufirani papir.

Slike 1, 2 i 3: Sređivanje zbirke

4 Digitalna obrada i povećanje vidljivosti zbirke

Identifikacija i fizička organizacija zbirke najzahtjevniji je dio arhivističke obrade ove zbirke. Njome se postiže željeni minimum njezina potencijala u informacijskom smislu, kao i zaštite gradiva u fizičkom smislu. Međutim, kao što je problematizirano na početku, arhivist mora biti svjestan da iako je skupina fotografija ovom skupinom radnji postala arhivski oblikovana zbirka, njoj tek predstoji da se izbori za stvarnu simboličku vrijednost koja joj pripada. Postoje dva načina da se to napravi: prvo je digitalizacija i digitalno dijeljenje sadržaja sa ostalim organizacijama koje se bave dokumentira-

njem ili promoviranjem nezavisne kulture, a drugi uključuje niz aktivnosti koje koriste gradivo (kako u fizičkom tako i u digitalnom obliku) na niz načina: organiziranjem opće izložbe ili korištenjem pojedinih dijelova zbirke za različite, tematski uže izložbe, objavljivanjem u različitim publikacijama i drugo. Nužan preduvjet za takvu vrstu aktivnosti jest rješavanje pravnog statusa zbirke u širem smislu. Naime, *Documenta* je tek imatelj gradiva, čiji je nominalni vlasnik ARKzin kao izdavačka kuća. Ovakav se pravni status ovako raznolike zbirke koja je nastajala u različitim okolnostima, kroz dugi niz godina, koja uključuje niz autora, čini nedostatnim, a u strogo pravnom smislu teško rješivim. Rezultat tog problema može se naći u konceptu koji ovu zbirku vidi kao određenu vrstu *javnog ili komunalnog dobra*. Zainteresirani dionici se sporazumijevaju da se radi o gradivu koje predstavlja zajednički dugogodišnji rad jedne zajednice. Ta zajednica jest difuzna i otvorena, i prije je virtualna negoli stvarna, pogotovo kada se uzme u obzir protjek vremena, te činjenica da se njezini akteri bave drugim stvarima, te da je gradivo koje su stvarali zapravo i zaboravljeno od njih samih. U tom svjetlu ova zbirka dodatno je zanimljiva pošto podupire niz tematskih usmjerenja, odnosno grupa kao njihovih nositelja te pripadajućih identiteta. Taj proces dogovaranja još je u tijeku.

Digitalizacija, kao što je već navedeno, jest jedan od oblika povećanja vidljivosti sadržaja, kao i metoda zaštite fizičkog gradiva. Kako gradivo još nije složeno do kraja, sustavna digitalizacija još nije započela. Snimke su do sada rađene u svrhu objavljivanja tih fotografija u različitim monografijama, i izrađivane su probne snimke kako bi se pronašla optimalna metoda skeniranja. Pri digitalizaciji vodimo se preporukama IFLA-e i ICA-e, te smjernicama koje preporučuje Ministarstvo kulture (Smjernice za projekte digitalizacije, 2012, Smjernice za odabir građe za digitalizaciju, 2007). Iako postoji niz smjernica u vezi digitalizacije, na Internetu kao i stručnim časopisima zapravo postoji relativno malen broj korak-po-korak studija slučaja, koje potanko opisuju konkretne postupke i nedoumice pri takvim procesima. Također, digitalizacija se može obaviti na više načina - "jeftiniji" i "brži" te "skuplji" i "sporiji". Iako se potonji pokazuje dugoročno isplativijim, on je često u sukobu sa konkretnim raspoloživim resursima. Za prezentaciju i držanje dobivenih digitalnih objekata koristit će se platforma ICA-AtoM, a dijelit će ih, zajedno sa podacima, i repozitoriji Centra za dokumentiranje nezavisne kulture i Monoskop. Jedan od važnih kanala za povećavanje vidljivosti zasigurno čini i Europeana.

5 Zaključak

U tekstu se problematizira značaj arhiva kao institucije u odnosu na izazove suvremenog društva, ponajprije u vidu informacijskih tehnologije, te u odnosu spram različitih socijalnih aktera kao stvaratelja gradiva. Ističe se relativna upućenost tih entiteta, ali se upućuje i na njihovu nezavisnost. To izvođenje služi kako bi se bolje oslikala pozicija zbirke fotografija "Arkzin foto arhiva", i njezin razvojni put od zaboravljene skupine fotografija, preko njezine arhivske obrade, do imperativa povećanja njezine vidljivosti. U tekstu se argumentira kako je postizanje vidljivosti zbirke u čvrstoj korelaciji sa njezinim vrednovanjem kao arhivskog gradiva i posljedično korištenjem u različite svrhe.

Literatura

Baio A. *Never trust a corporation to do a library job. As Google abandons its past, Internet archivists step in to save our collective memory.* Dostupno na: <https://medium.com/message/never-trust-a-corporation-to-do-a-library-job-f58db4673351>.

Drum, Perrin (2010). Eight Years that changed Magazine Design History. *Print magazine*, January, 2010, New York,.

Flinn, A. (2007). Community Histories, Community Archives: Some Opportunities and Challenges. U: *Journal of the Society of Archivists* Vol. 28, No. 2, October 2007, str. 151-176.

Heđbeli, Ž. (2007). Privatno arhivsko gradivo u Hrvatskoj i inicijativa nevladinih organizacija. U: *ATLANTI vol. 17, no 1-2*, str. 223-232. Trst: Archivio di Stato di Trieste.

Heđbeli, Ž. (2009). Kokoš ili jaje? Papiri ili aktivnosti?. U: *ATLANTI vol. 19*, str. 269-277. Trst: Archivio di Stato di Trieste.

Heđbeli, Ž. (2011). Arhivi u zemlji u tranziciji. U: *ATLANTI vol. 21, no 1-2*, str. 233-243. Trst: Archivio di Stato di Trieste.

- Heđbeli, Ž., Petrović, T. (2009). Arhivsko i registraturno gradivo kao temelj ostvarivanja ljudskih prava. U: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja*, str. 141-147. Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Heđbeli, Ž., Petrović, T. (2010). Documentin doprinos uspostavljanju preduvjeta za očuvanje gradiva organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. U: S. Tovšak (Ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 9. Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 6.- 8. marec 2010*, str. 369-376. Maribor: Pokrajinski arhiv.
- ICA strategic implementation plan 2014-2018, Girona/Gérone, 14/10/2014.
- Internet 1: <http://monoskop.org/Arkzin>.
- Isić, S. (2012). Značaj odabira, pripreme i sređivanja arhivske građe za procese digitalizacije. U: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Ketelaar, E. (2008). Hrvatsko arhivsko zakonodavstvo i praksa: između sna i jave. U: *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), str. 129-148. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/29489?lang=hr>.
- Kušen, D. (2011). Strategija sveobuhvatnog arhiva (Total archives) u Hrvatskoj. U: *Arhivski vjesnik* 54(2011), str. 9-23. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/90524>.
- Lučić, M. (2004). Arhiv i nevladine neprofitne organizacije: nadzor nad udrugama i akvizicijska politika. U: *Arhivski vjesnik*, no 46, str. 53-67.
- Milat., P., Medak, T. (ur.) (2013). *Prospects of Arkzin / Izgledi Arkzina*. Zagreb: Arkzin & Multimedijalni institut.
- Millar, L., (1998) Discharging our Debt: The Evolution of the Total Archives Concept in English Canada. U: *Archivaria*, 46 (Fall), str. 103-146.
- Mokrović, N. (2012). Arhivi u neinstitucionalnom okruženju. Dokumentiranje, organizacija, prezervacija, U: *Rad na suočavanju s prošlošću. Priručnik za organizacije civilnog društva*. Zagreb: Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću.
- Mokrović, N. (2014). Community archives in Croatia, Fundacija Ošrodka Karta. Dostupno na: http://archiwa.org/as/as_img/uploaded/NikolaMokrovic.pdf.
- Mokrović, N., Heđbeli Ž., (2014). Upotreba aplikacije ICA AtoM u razvoju Arhiva za ljudska prava, TEHNIČNI in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. U: *Arhivi v globalni informacijski družbi : zbornik mednarodne konference, Radenci, 2. - 4. april 2014*. Maribor : Pokrajinski arhiv Maribor.
- Mrduljaš, M., Vidović, D. (2010). *Dizajn i nezavisna kultura*. Zagreb: UPI-2M.
- Ritzenthaler, M. L., Munoff G. J., Long M. S. (2004). *Upravljanje zbirkami fotografija*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv.
- Røsjo, E. (2013). Majority and minority perspectives in archives selection and preservation. U: *Comma, International journal on archives* (2013-1). Brisbane 2012 Congress: a climate of change (2). Identities and communities.
- Smjernice za odabir građe za digitalizaciju. Radna verzija (2007). Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
- Smjernice za projekte digitalizacije. IFLA smjernice za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima*. Cetinje : Nacionalna biblioteka Crne Gore, 2012. Original dostupan na: <http://www.ifla.org/files/assets/preservation-and-conservation/publications/digitization-projects-guidelines.pdf>.

SUMMARY

Archival holdings of civil society organizations are often in unorganized state. However, even more, problem of such holdings is constant lack of visibility. Apart from public archives, which represent public authorities in persistent matter, actors from CSO's don't have institutional background and often act with scarce resources, but because of this fact, they are potentially more flexible and incline more to creative solutions especially in using new technologies (for example, open source digital repositories). Furthermore, apart from public institutions, they always need to promote their activities as a way of acquiring social and political legitimacy. Practice of emerging community archives in Croatia is still in its testing phase. One example of valuable collection created by community is the one made for purpose of graphical design of magazine *ARKzin*, which emerged from

the Anti-war Campaign of Croatia network, and later became independent journal, covering a wide spectre of subjects: human rights, war and war atrocities, politics, media theory, art, new technologies. Photographers can be divided on professional and activist ones, with former today being known Croatian artists. They can also be divided by generations: the ones active before nineties, who also worked for daily newspapers, and younger generation. The number of items is around 1500, and the most of them were piled without any organization and identification marks. This holding is currently located in *Documenta* – Center for dealing with the past, where it was transferred from main editor of *ARKzin*. Few methods are used in recognition as a prerequisite for proper classification: recognizing by existing marks, by similarity of objects, by type and serial number of paper, and with various people who are familiar with subjects: authors, activists, journalists, various experts. Since the legal status of this collection is not clear, a model of common/community good is proposed. This model also stresses and supports visibility of many communities and corresponding activities.

Typology: 1.04 Professional Article

Submitting date: 13.03.2015

Acceptance date: 09.04.2015